

ЗАВАДСЬКИЙ Юрій – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов та методик їх навчання, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка, вул. Лицейна, 2, Кременець, Тернопільська область, 47000, Україна (dryuryzavadsky@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3300-0771>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.62.6>

Бібліографічний опис статті: Завадський, Ю. (2025). Етимологія лексеми «zaś» в проєкції сучасної польської мови. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 62, 50–56, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.62.6>

ЕТИМОЛОГІЯ ЛЕКСЕМИ «ZAŚ» В ПРОЄКЦІЇ СУЧАСНОЇ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Походження лексеми «zaś» хоч і є предметом досліджень сучасних польських мовознавців, проте залишається не вповні вивченим аспектом польської мови. Ця проблема маловідома українській філологічній науці з огляду на її специфічність, попри те що докладний її розгляд здатний пролити світло на глибинні процеси не лише польської мови, але й багатьох інших мов, близьких до неї історично й/чи структурно. У статті наголошуємо, що питання формування досліджуваної лексеми могло бути піддане помилковому трактуванню, внаслідок чого могли бути встановлені асоціації з іншою паронімічною або графічно близькою конструкцією, що призвело до змін у складі лексеми «zaś», не пов'язаних із закономірними фонетичними процесами. У результаті мовна графіка теж могла спричинитися до сплутування лексеми зі схожими на неї комбінаціями графем, адже йдеться про пізнє її входження в писемну мову. Досліджувана лексема не представлена в більшості етимологічних словників польської мови. Цікавим фактом є функціонування лексеми давньогрецької мови, еклітичної частки, про особливості використання якої теж ідеться в цій праці. За даними попередніх досліджень, лексема може мати двояке походження: як праслов'янське, так і властиво польське. Непростим виявилось й завдання з'ясувати причини переходу лексичних конструкцій у «zaś». Зростання частотності вживання лексеми чи лексичної конструкції може поглибити фонетичні процеси в напрямку зрощення аж до утворення стійких самостійних неподільних одиниць унаслідок спрощення й пристосування до потреб артикуляції. У статті називаємо ключові процеси, які могли вплинути на формування лексеми «zaś» та накреслюємо перспективи застосування етимологічного матеріалу інших мов для встановлення походження досліджуваного слова.

Ключові слова: етимологія, польська мова, zaś, етимологічні словники, походження слова, порівняльне мовознавство.

ZAVADSKYI Yurii – PhD in Philology, Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Methods of Teaching Them, Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy of Humanities and Pedagogy, 2, Liceina str., Kremenets, Ternopil region, 47000, Ukraine (dryuryzavadsky@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3300-0771>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.62.6>

To cite this article: Zavadskyi, Y. (2025). Etymolohiia leksemy «zaś» v proiektzii suchasnoi polskoi movy [The etymology of the lexeme ‘zaś’ in the projection of the modern Polish language]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia “Filolohiia” – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 62, 50–56, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.62.6> [in Ukrainian].

THE ETYMOLOGY OF THE LEXEME 'ZAŚ' IN THE PROJECTION OF THE MODERN POLISH LANGUAGE

Summary. *The origin of the lexeme 'zaś' has become the subject of research by contemporary Polish linguists, but it remains an incompletely studied aspect of the language. This topic is little known to Ukrainian philological science due to the specificity of the problem, which, when examined in depth, can shed light on the deep processes of not only the Polish language, but also other historically and structurally close languages. In our case, we take into account the fact that the formation of the studied lexeme could have been misunderstood by speakers, associations with another paronymic or graphically similar construction could have been built, which in turn could have caused changes in the composition of the lexeme 'zaś' that were not related to natural phonetic processes. Therefore, the processes that led to the formation of this lexeme could have occurred not only at the phonetic level, but also the language graphics could have had a significant impact on the confusion of the lexeme with similar combinations of graphemes, since we are talking about the late entry of the lexeme into the written language. The lexeme under study is absent in most etymological dictionaries of the Polish language. An interesting fact is the functioning of the Ancient Greek lexeme, the enclitic particle, the peculiarities of which we are considering in our work. According to previous studies, the lexeme can have two origins: both Proto-Slavic and Polish. The task of finding out the reasons for the transition of lexical constructions to 'zaś' is a difficult one. As the frequency of use of a lexeme or lexical construction increases, phonetic processes may deepen in the direction of fusion up to the formation of stable independent indivisible units due to simplification and adaptation to the needs of articulation. In the article, we name the key processes that could have influenced the formation of the lexeme 'zaś' and outline the prospects for using the etymological material of other languages to build a reasonable line of origin of the word under study.*

Key words: *etymology, Polish language, zaś, etymological dictionaries, word origin, comparative linguistics.*

Постановка проблеми. Походження лексеми *zaś* – один із актуальних предметів дослідження в працях сучасних польських мовознавців. Проте вона надалі залишається не до кінця вивченим елементом живого мовлення, який здавна відомий літературній мові, засвідчений у класичних творах польської літератури й сьогодні вживаний у текстах, що репрезентують як ознаки розмовного мовлення, так і чітко регламентованого наукового стилю, але який маловідомий українській філологічній думці з огляду на свою специфічність, хоч здатний за докладнішого розгляду пролити світло на глибинні процеси не лише польської мови, але й інших мов, близьких до неї історично й/чи структурно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Предмет дослідження передбачає аналіз тлумачних словників польської мови, які узагальнюють корпус лексичного матеріалу, спеціалізованих етимологічних словників, що відіграли суттєву роль у формуванні польської етимологічної науки й лексикографії, та найсучасніших вокабулярів, які значно ширше охоплюють актуальну лексику польської мови. Ці джерела ми детальніше розглянемо нижче, а тут лише зауважимо, що найважли-

вішими для нашого дослідження були словники за редакцією В. Борися (Boryś, 2005) та В. Дорошевського (Doroszewski, 1955). Філологічні дослідження проблеми походження лексеми «*zaś*» чи дотичних до неї аспектів польської мови нечисельні. Дві головні розвідки, які стимулювали нашу зацікавленість лексемою «*zaś*», – це статті К. Св'янткевич «*Próba ustalenia etymologii zaś*» (Świątkiewicz, 2005) і А. Кісель «*O dwóch metatekstowych jednostkach: "zaś" i "natomiast"*» (Kisiel, 2015).

Мета статті полягає в дослідженні на тлі міжмовних зіставлень та з опорою на наявні розвідки статистичні матеріали й словники проблеми походження лексеми *zaś*, а також в окресленні ключових процесів, які могли стимулювати постання цієї лексеми в сучасній її формі. Відповідно до неї ставимо перед собою такі завдання: а) вивчити наявний в етимологічних словниках і дослідженнях матеріал, що корелює з нашою метою; б) з'ясувати досі не досліджені аспекти етимології лексеми *zaś*; в) визначити мовні механізми, які могли сформувати лексему *zaś*.

Виклад матеріалу. Не кожен із польських етимологічних словників містить статтю про походження лексеми *zaś*. Її немає

в словнику польської мови С. Б. Лінде (том 6, 1860 рік) (Linde, 1860). Повне видання етимологічного словника А. Брюкнера (1927 рік) теж не подає відомостей про походження слова *zaś*. Визнаваний упродовж десятиліть найавторитетнішим філологічним джерелом, сьогодні цей словник у деяких аспектах можна вважати застарілим, адже свідчить про ситуацію в мовознавчій науці більш як столітньої давності. Багато статей у цьому словнику мають за основу праці Франца Міклошича, які не завжди актуальні для пояснення етимології конкретних польських мовних одиниць (Bruckner, 1927). Важливе значення для розвитку досліджень із польської етимології мають праці Ф. Славського, проте робота над етимологічним словником зупинилася на літері «Ł». Не завершеною є і видана 2000 року праця А. Баньковського (у ній представлені лексеми лише до літери «P»). У сучасному польському мовознавстві підкреслюють, що в словнику Баньковського, попри безліч цікавих етимологічних знахідок і багатство ономастичного матеріалу, наявні й такі версії про походження лексем, що не витримують фахової критики, позаяк засновані на здогадках укладача, а не наукових фактах. «Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego» К. Длугош-Курчабової (Długosz-Kurczabowa, 2008), незважаючи на претензію заступити авторитетне видання А. Брюкнера, є все ж тільки словником вибраних лексем. Науково-популярний характер видання допускає його використання й поза науковими середовищами, проте не пропонує сучасній польській етимології ні шляхів вирішення посталих проблем, ні нового матеріалу для їх дослідження. Тож одним із першочергових завдань сучасної польської етимології визнано «представлення походження слів, що належить до основного масиву лексики сучасної літературної польської мови, вочевидь, тієї його частини, яка вимагає етимологічного аналізу, тобто того, що для користувача польської мови незрозуміле» (Boryś, 2005, с. 8). З ним успішно впорався етимологічний словник за редакцією В. Борися (Boryś, 2005).

У словнику польської мови за редакцією В. Дорошевського наведено тлумачення багатозначної лексеми *zaś* разом з рекомендаціями щодо правильного її вживання в мовленні.

У першому значенні це одиниця, альтернативна лексемі «*natomiaś*», що увиразнює зіставлення, почасти з відтінком протиставлення, частин сурядних речень або їхніх еквівалентів, також самостійних речень у тексті. Друге її значення пов'язане з можливістю включення в речення уточнювального елемента чи такого, що інформує про певні обставини, актуальні в змістовому плані. Третє значення засвідчує супровідний її характер і здатність підсилювати експресію висловлень. Суттєво, що досліджувана лексема завжди перебуває на другій позиції в реченні або ж після головного члена речення, а розташування її на першій позиції в синтагматичній єдності вважається помилкою з погляду сучасної польської мови (Doroszewski, 1955).

Сучасний словник польської мови фіксує два основні значення лексеми *zaś*, відповідно ілюструючи їх: 1) сполучник, що протиставляє зміст частин складного речення, наприклад: *Pewne fakty nabierają znaczenia, inne zaś je tracą*; 2) сполучник, що приєднує частину речення, яка стосується попереднього контексту, наприклад: *Chirurg włożył czyste rękawiczki, po chwili zaś pochylił się nad uśpionym chłopcem* (PWN).

У діалектах сучасної польської мови слово *zaś* зберігає своє первинне значення протиставного сполучника, але може траплятися і в інших, специфічних для певного регіону контекстах. Воно часто означає 'знову', 'колись', 'раніше', а також може функціонувати як прислівник, наприклад, *na zaś* у значенні 'на potem', 'на różniej'. У діалектах *zaś* може мати додаткові, більш локалізовані значення: 'знову' (це значення виявляємо в багатьох діалектах, наприклад, *Przydź nom zaś!* – Приходь ще раз!); 'колись' або 'раніше' (особливо в говірках регіону Коцево *zaś* може означати події з далекого минулого); 'потім', 'пізніше' (конструкція *na zaś* у Малопольщі та Сілезії означає 'потім', наприклад, *Zostawić sobie coś na zaś*). У варіанті *zasiok* його найчастіше фіксували на півдні Малопольщі та в Сілезії (Dejna, 1998–2002, т. 2, с. 213). У деяких говірках (Коцево) воно набуває прислівникового значення 'колись' (Rajakowska, 1989, с. 95). Слово *zaś* є прикладом полісемії в сучасних діалектах польської мови, що свідчить про те, як одне слово може мати кілька

значень залежно від контексту та регіону. Суттєво, що це слово є, по суті, загальнодіалектним, уживаним від Підляшшя до Коцево, тож його важко віднести до якогось конкретного регіону. Проблеми, однак, викликає його граматична та семантична поліфункційність. У польських діалектах це одне з найбільш багатозначних слів, яке не до кінця описане діалектними словниками (див., напр.: Dejna, 1998–2002).

Перед етимологічним дослідженням стоїть низка завдань. Передовсім це «відтворення первинної мотивації слова, встановлення його дериваційної основи, відкриття та пояснення його структури, визначення словотворчих морфем та відтворення його ймовірного первинного значення й пояснення подальшого семантичного розвитку» (Boryś 2005, с. 5). Етимологічний пошук, отже, виявляється непростим завданням, що не дає однозначних результатів та відповідно спричиняє з'яву кількох версій походження того самого слова. Причиною також стають помилкові чи приблизні етимологічні версії, що ґрунтуються на недостатньо обґрунтованому зіставленні близьких морфем чи лексем, та брак уваги до вже вивчених аспектів фонетичних, графічних і граматичних процесів. Така ситуація породжує словникові статті з необґрунтованими, суб'єктивними чи відверто помилковими поясненнями етимології деяких слів. Так, ті з них, що мають давнє походження, могли зазнавати багатьох впливів й побутовати в багатьох версіях, що різняться територіально й часово, викликають чи не найбільше проблем в етимологічному дослідженні.

Етимологія безпосередньо пов'язана з іншими галузями мовознавства, такими як лексикологія, що досліджує значення слова та окреслює особливості його використання в різних мовленнєвих ситуаціях. Етимологія, досліджуючи походження слів, співпрацює з історією мови та є її безпосереднім асистентом. Вдалий науковий експеримент доводить істинність припущень, натомість невдалий засвідчує, що існують інші шляхи досягнення певного ефекту, чи ж демонструє в кінцевому результаті абсолютну неможливість досягнення мети, а це в свою чергу не зменшує, а збільшує можливості науки, змінюючи кути зору вченого на досліджувану проблему.

І саме в цій прагматичній функціонує етимологічна наука.

Природний розвиток будь-якої науки завжди пов'язаний із пошуком правдоподібної гіпотези та з перевіркою припущень. Вивчення лексеми *zaś* показало, що існує низка припущень щодо походження досліджуваного нами слова, засвідчених у різних працях і словниках. Уважніша перевірка чинників формування лексеми допомагає з'ясувати, чи дослідник врахував усі аспекти ситуації, чи обґрунтував свої висновки фактами історії мови та позамовними історичними умовами. Важливо також у процесі вивчення походження слова уникнути входження у сфери так званої «народної етимології», коли свідомість мовця підказує зв'язок чи взаємовплив лексем, які, проте, не мають доведених семасіологічних асоціацій. У нашому випадку необхідно враховувати, що формування досліджуваної лексеми могло буди піддане помилковому розумінню мовцями, могла бути встановлена асоціація з іншою паронімічною або графічно близькою конструкцією, що в свою чергу могло зумовити зміни в складі лексеми *zaś*, не пов'язані з відомими науці закономірними фонетичними процесами. Наголосимо також, що процеси, які привели до формування цієї лексеми, могли відбуватися не лише на фонетичному рівні; мовна графіка теж могла спричинитися до сплутування лексеми зі схожими на неї комбінаціями графем, адже йдеться про пізнє входження лексеми в писемну мову.

Отже, лексема *zaś* не засвідчена в більшості етимологічних словників польської мови. В етимологічному словнику польської мови авторства Веслава Бориса натомість вказано, що лексема *zaś* із XVI ст. функціонує в польській мові аналогічно до сполучника *natomiast*, а також як підсилювально-видільна частка. Зафіксоване, крім цього, уживання лексеми в XVI ст. і до сьогодні як діалектного відповідника лексем *znów*, *znów*, також *na potem*, *na później*. Для порівняння подано чеські лексеми *zase* та *zas* як відповідники польським лексемам *znów*, *znów*, *ponownie* або ж *natomiast*, *zaś* та *jednak*. Однозначно в словнику вказано походження від прийменникової конструкції *za sie* (*się*), яка зі свого боку пов'язана з праслов'янськими сполученнями **za sě* чи **za sę* (Boryś, 2005, с. 731).

Зворотний займенник *się* засвідчений у давньопольській мові з XIV ст. у версіях «*sie*» або «*się*». Аналоги, звісна річ, наявні в усіх слов'янських мовах у версіях, що свідчать про деназалізацію та властиві іншим слов'янським мовам фонетичні процеси. Праслов'янська лексема **sę* як форма знахідного відмінка займенника з коренем **se-* або **sue-* в значенні 'окремо', 'сам для себе', 'себе' – це прямий відповідник старопруської лексеми *sien* з аналогічним значенням, як і готської *ik*, німецької *sich*, латинської *sē* тощо (Boryś, 2005, с. 247).

Цікавим фактом є функціонування давньогрецької енклітичної частки *γε*, яка дослівно, за винятком службового використання в аналітичних конструкціях, означає 'принаймні', 'у всякому разі', 'лише', а також підсилює значення 'насправді'. Як енклітика, у контекстах дорійських та беотійських діалектів давньогрецької мови *γε* слідує за словом, на яке вона впливає, або, якщо вона стає модифікатором семантики висловлення, то слідує за першим словом у фразі чи реченні. Отже, коли *γε* заміщує субстантив, який має артикль, то зазвичай слідує за артиклем. Підкреслимо цю специфічну рису давньогрецької лексеми *γε*, яка полягає в: а) особливому розташуванні в реченні: відсутність варіантів позиціонування на першому місці, що яскраво відрізняє її від масиву сполучників, яким властива позиція саме на початку синтаксичного утворення; б) здатності енклітики утворювати з іншими лексемами стійкі конструкції, а також схильність до апокопи кінцевого голосного, а «додавання цієї частки після певних виразів надають їм певного обмежувачого значення» (Звонська, 1997, с. 493).

Анна Кісель (Kiesel, 2015, с. 56–58) підкреслює, що це одиниця альтернативного використання, яка стосується різного типу вимог щодо наповнення як змістової та прагматичної частин, так і структури самого висловлення. Проте існує можливість на підставі спостережень за вживанням лексеми зробити висновки про: а) контекстність (одиниця вимагає попереднього інформування та не можлива в ініціалі висловлень; б) наповнення тематичної частини (вимагає змістової єдності того, що було сказано, із тим, що мовиться); в) наявність синтагматичних від-

ношень з іншими метатекстовими одиницями (*zaś* не вживана разом зі сполучниками, крім контекстів, коли на дальшій, ніж перша, позиції допускає можливість *a*, проте й таке відношення створює ефект надмірності); г) позиція в реченні (головною рисою, яка відрізняє *zaś* від сполучника, є його розташування в межах речення (див.: Wajszczuk, 1997).

Згідно з даними, підтвердженими Катажиною Свьонткевич, лексема може мати двояке походження: праслов'янське – як трансформована фраза зі зворотним займенником *za się*, так і польське – як фраза з вказівним займенником *za si* (Świątkiewicz, 2005, с. 62). Як продемонстрували способи запису, ці одиниці могли взаємно замінювати одна одну в разі написання їх разом. Анна Кісель так коментує цю проблему: «У тому ж сенсі, що й польське *zaś*, ця лексема не представлена в інших слов'янських мовах, лишень маргінально з'являється в староукраїнській, старобілоруській та чеській – можливо, як запозичення чи накладання іншомовного (польського) значення на наявну ідентичну форму в цих мовах. Що цікаво, польське *zaś*, не має відповідника в сучасних болгарських і російських текстах. А *natomiast* можна зіставити з етимологічно спорідненими *zamiast* і *natychmiast* та інтерпретувати як поєднання *na to miasto* (*miesce*) (у такому значенні востаннє зафіксоване в словнику давньопольської мови з позначкою «давнє»), тим самим засвідчуючи в обох займенниковий елемент. Наявність цього елемента в структурі обох лексем визначає їхнє сучасне значення» (Kiesel, 2015, с. 54).

Складним виявилось завдання з'ясувати причини переходу *za się* в *zasie* та згодом у *zaś*. Частотність застосування цієї єдності одиниць могла викликати деназалізацію носового голосного, а такі процеси можливі саме в позиції після наголошеного як різновид редукції (наприклад, у лексемах *chodzę*, *kobietę*), а також перед непроривними приголосними (наприклад, *wzięli*). В окремих регіональних варіантах польської мови спостережена деназалізація в корені (наприклад, *zēby* вимовляють як *zeby*) та в закінченнях третьої особи множини (наприклад, *są* вимовляють як *som*) (див.: Dejna, 1998–2002, т. 1, с. 18). Зі зростанням частотності вживання лексеми чи лексичної конструкції можливе ускладнення

фонетичних процесів у напрямку зрощення аж до утворення стійких самостійних неподільних одиниць за рахунок спрощення й пристосування до потреб артикуляції (наприклад, праформа **čelověk* спрощена до *człowiek*, скорочено *człek*).

Висновки. Підсумовуючи, назовемо ключові процеси, які могли вплинути на формування лексеми *zaś*: а) редукція голосного звука, пов'язана з занепадом довгих голосних за умови збереження носових у контексті лише польської мови (у нашому випадку йдеться про носовий голосний [ɛ] в кінцевій позиції); б) диспалаталізація приголосного в кінцевій позиції; в) редукція ступеня піднесення артикуляції голосного (редукція [a] до [y] у контексті польської мови); г) редукція голосного до короткого голосного; ґ) і згадана вже деназалізація носового голосного. Наявні в етимологічних словниках поодинокі спроби прояснити походження лексеми *zaś* суперечливі, проте надають дослідникові необхідний матеріал і формують адекватний предметові дослідження інструментарій. Залучення даних, здобутих в результаті зіставного аналізу таких чи аналогічних до них мовних одиниць

може відкрити додаткові аспекти функційного, семантичного та структурного характеру, як це продемонстровано в нашому дослідженні на прикладі ідентичної до лексеми *zaś* синтаксичної поведінки частки в давньогрецькій мові.

Перспективи подальших досліджень.

Перспективи подальших досліджень лексеми *zaś* у польській мові відкривають широкі можливості для поглибленого аналізу як у польському, так і в українському мовознавстві. З огляду на її поліфункційність – уживання в статусі сполучника, частки чи модального елемента – *zaś* заслуговує на окрему увагу в синтаксичному, семантичному та прагматичному аспектах. Для польського мовознавства це дозволить уточнити структурно-семантичні моделі сучасної польської мови, а в контексті українського мовознавства – порівняльний аналіз сприятиме глибшому розумінню механізмів перекладу, міжмовної інтерференції та типологічних особливостей функційно подібних одиниць. Такі дослідження також можуть сприяти розвитку двомовної лексикографії та удосконаленню методик викладання польської мови для україномовної аудиторії.

ЛІТЕРАТУРА

- Звонська Л. Давньогрецька мова : Підручник. Київ : Томіpic, 1997. 590 с.
- Boryś W. Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2005. 856 s.
- Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 1927. 834 s.
- Dejna K. i inni. Atlas gwar polskich, t. 1–4. Warszawa : Komitet Językoznawstwa PAN, 1998–2002.
- Długosz-Kurczabowa K. Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. 884 s.
- Doroszewski W. Słownik języka polskiego. Warszawa, 1958–1969. URL: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/za%C5%9B;5527491> (дата звернення: 21.06.2025).
- Dubisz S. Uniwersalny słownik języka polskiego. Tom IV. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003. 1140 s.
- Gwarowe “*zaś*”. PWN. URL: <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/gwarowe-zas;19981.html> (дата звернення: 21.06.2025).
- Kisiel A. O dwóch metatekstowych jednostkach: “*zaś*” i “*natomiast*”. *Linguistica Copernicana*. Nr 12, 2015. S. 53–69. DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/LinCop.2015.002>
- Linde S. Słownik języka polskiego. T. 6, U–Z. Warszawa, 1860. 600 s.
- Pająkowska M. Gwary kocięskie jako przedmiot badań. *Ze studiów nad dialektem kocięskim i kaszubskim*. Warszawa–Poznań, 1989. S. 42–47
- Pająkowska M. Słowotwórstwo rzeczowników w gwarze kocięskiej. Bydgoszcz, 1990. 112 s.
- PWN, Słownik języka polskiego. URL: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/za%C5%9B.html> (дата звернення: 21.06.2025).
- Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego, t. 1–5. Kraków : Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, 1952–1982.
- Sulicz A. Tematyzatory polskie. Jednostki leksykalne wyznaczające strukturę tematyczną wypowiedzi. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe Semper, 2008. 172 s.
- Świątkiewicz K. Próba ustalenia etymologii *zaś*. *Poradnik Językowy*. 2005. Z. 1. S. 60–67.

Wajszczuk J. System znaczeń w obszarze spójników polskich. Warszawa : Katedra Lingwistyki Formalnej UW, 1997. 360 s.

Wajszczuk J. O metatekście. Warszawa : Katedra Lingwistyki Formalnej UW, 2005. 248 s.

REFERENCES

- Boryś, W.** (2005). *Słownik etymologiczny języka polskiego [Etymological dictionary of the Polish language]*. Kraków : Wydawnictwo Literackie [in Polish].
- Brückner, A.** (1927). *Słownik etymologiczny języka polskiego [Etymological dictionary of the Polish language]*. Kraków [in Polish].
- Dejna, K. i inni.** (1998–2002). *Atlas gwar polskich [Map of Polish Dialects]* (Vols. 1–4). Warszawa : Komitet Językoznawstwa PAN [in Polish].
- Długosz-Kurczabowa, K.** (2008). *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego [The Great Etymological-Historical Dictionary of the Polish Language]*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN [in Polish].
- Doroszewski, W.** (1955). *Słownik języka polskiego [Dictionary of the Polish language]*. Warszawa : PWN. Retrieved June 21, 2025, from <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/za%C5%9B;5527491> [in Polish].
- Dubisz, S.** (2003). *Uniwersalny słownik języka polskiego [Universal dictionary of the Polish language]*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN [in Polish].
- Gwarowe “zaś”** [The Dialect ‘zaś’]. PWN. Retrieved June 21, 2025, from <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/gwarowe-zas;19981.html> [in Polish].
- Kisiel, A.** (2015). O dwóch metatekstowych jednostkach: “zaś” i “natomiast” [About the two metatextual units: ‘zaś’ and ‘natomiast’]. *Linguistica Copernicana – Copernican Linguistics*, 12, 53–69 DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/LinCop.2015.002> [in Polish].
- Linde, S.** (1860). *Słownik języka polskiego [Dictionary of the Polish language]* (Vols. 1–6; Vol. 6: U–Z). Warszawa [in Polish].
- Pająkowska, M.** (1989). *Gwary kociewskie jako przedmiot badań. Ze studiów nad dialektem kociewskim i kaszubskim [Dialects of Kociewie as a Object of Investigation, From the Studies on Dialects of Kociewie and Kaszuby]*. Warszawa–Poznań [in Polish].
- Pająkowska, M.** (1990). *Słowotwórstwo rzeczowników w gwarze kociewskiej [Vocabulary of nouns in the Kociew dialect]*. Bydgoszcz [in Polish].
- PWN**, *Słownik języka polskiego [PWN, Dictionary of the Polish Language]* [in Polish]. Retrieved June 21, 2025, from: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/za%C5%9B.html> [in Polish].
- Sławski, F.** (1952–1982). *Słownik etymologiczny języka polskiego [Etymological dictionary of the Polish language]* (Vols. 1–5). Kraków: Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego [in Polish].
- Sulicz, A.** (2008). *Tematyzatory polskie. Jednostki leksykalne wyznaczające strukturę tematyczną wypowiedzi [Polish thematizers. Lexical units determining the thematic structure of an utterance]*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe Semper [in Polish].
- Świątkiewicz, K.** (2005). Próba ustalenia etymologii zaś [An attempt to establish the etymology of the ‘zaś’]. *Poradnik Językowy – Language Guide* (Vol. 1), (pp. 60–67) [in Polish].
- Wajszczuk, J.** (1997). *System znaczeń w obszarze spójników polskich [Meaning system in the area of Polish conjunctions]*. Warszawa : Katedra Lingwistyki Formalnej UW [in Polish].
- Wajszczuk, J.** (2005). *O metatekście [About the metatext]*. Warszawa : Katedra Lingwistyki Formalnej UW [in Polish].
- Zvonska, L.** (1997). *Davnohretska mova: Pidruchnyk [Ancient Greek language: Textbook]*. Kyiv : Tomiris [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 21.06.2025 р.

Прийнято до друку 29.08.2025 р.

Опубліковано: 05.09.2025 р.